

NON NVLLA
DE REGIMINE
SANITATIS,

iuxta

SEX RES NON NATV-
rales, placita ex Hippocratis &
Galenī libris desumpta, cum aliis,
tum literarum studiosis, & iis, qui
minus exercentur, cognitu neces-
saria:

PER D. IOANNEM KATZCHIVM,
*Hallensem Med. Doctorem iam olim edita, sed re-
sens à variis mendis repurgata per*
I. A. S. L.

TA M E T S I duo esse humani corpo-
ris principia Galenus in primo de tu-
enda sanitate libro adfirmet, Semen
videlicet viri, Sanguinemque men-
struum mulieris: tamen tum vete-
res, tum neoterici Medici omnes ipsum se-
quuti

quati prudentissime septem res numerant, quæ corporis humani constitutionem ingrediuntur, quas quidem res naturales vocant: expeditque easdem tueri conseruareque perpetuo similibus. Nam Medicus, qui harum rerum naturalium exactam cognitionem non habuerit, neque per morbum sanandum earum vires sedulo tuebitur, in eum haud dubie incidet sermonem: Morbus quidem curatus est; Homo autem obiit: id quod à quam plurimis quotidie facitari videmus, præsertim ab iis, qui rationi experientiam sine ratione præferunt, teste Galeno secundo artis curatiua libro ad Glaucōnem.

Sunt autem septem res vocatae naturales.

1. Elementa.
2. Temperamentum.
3. Humores.
4. Membra vel partes.
5. Virtutes seu facultates,
6. Operationes vel Actiones.
7. Spiritus.

De his singulis nunc differere non est nostri instituti: Verum hoc non est silentio prætereundum, principio, Sanitatem non esse absolute elementorum, ex quibus constat, aut medium temperamentum, quam Eucrasiam vocant, aut debitam conuenientiam, quam Symmetriam appellant: sed eam duntaxat, quæ similiarium est partium.

Deinde instrumentalium partium sanitatem
in

in figura, numero, magnitudine ac compositione similarium consistere : functionibus vero secundum naturam obeundis sanitatis habitum discerni.

Postremo duplicem esse sanitatem: Vnam quæ optima, consummata ac summa est : Alteram quæ imperfecta, & ceu ab hac deficiens est : quarum vtraque maioris minorisque ratione diuidua ingentem habet latitudinem. Veluti enim album corpus aliud magis, aliud vero minus album cernitur: ita & quod sanum dicimus, magis minusque tale esse videtur. Cuius rei duplex est demonstratio: Prima sumitur ex mutatione, quæ ætatum vicissitudines sequitur. Alia enim sanitate fruuntur Infantes, alia iridem Iuvenes, & alia denique Senes, cum tamen omnibus per omnes ætates liceat esse sanis. Tamen si sint qui senectutem ipsam morbum esse velint. Altera administratio ab actionum differentia habetur. Siquidem nec qui sani sunt, omnes oculis æque cernunt: sed alii perspicacius, alii obtusius: Nec auribus parimodo audiunt. Sed nec pedibus nec manibus ex æquo similiter valent: sed hi probius, illi deterius. Neque reliquorum denique membrorum munia similiter omnes obeunt: imo in singulis pene magna est in excessu defectuque diuersitas: Tamen cuique propositum est seruare tuerique eam quam ab initio accepit sanitatem. Nam si quis eos duntaxat sanos esse contendat, quorum singula membra functiones suas obeant absolutissime, ceteros qui minus probe sint affecti, non esse sanos: is vniuersæ artis quæ de sanitate tuenda instituitur

tur

*libr. de sa-
nitat. suend.*

tur, fundamentum subuerteret. Hæc ex Galenø
eam ob rem assignauit, vt quisque intelligat haud
similem vniuersis hominibus naturam conti-
gisse: ob idque nihilo felicius eandem victus ra-
tionem omnibus præscribi posse, quam si Sutor
vnum calopodium omnibus hominibus adapta-
re conetur.

Porro ex prædictis septem rebus naturalibus
humanum corpus constitutū formatumq; duo-
bus potissimum modis in sanitate conseruatur.
Vno quidē ac primo modo. (Quia corpus in con-
tinuo fluere est) per restitutionem illius quod
effluxit. Si enim ex corporibus nostris nihil ef-
flueret, sed aqua moles substantiæ semper ser-
uaretur, nulla foret alimenti necessitas.

Altero vero modo conseruatur corpus per ex-
crementorum, quæ per concoctionem collectæ
sunt, expulsionem.

Quæ ambo si rite à medico ac sedulo procur-
rantur, necessario sequitur, corpus præpropere
nec senescere, neq; putrescere: Atque sic primo
modo à celeritate mortis naturalis: Secundo ve-
ro modo à morte accidentali securus redditur.
Nemo enim existimare debet, Artem de sanita-
te tuenda corporis immortalitatem præstare,
que ad modum Galeni temporibus quidam so-
phista edito libro immortalitatis viam docere
aggessus est. Huius similes hodie sunt, qui tam-
en omnium bonarum literarum expertes sint,
mira tamē βασιλόγια aureos de se montes pol-
liceri audent. Sed non est nunc de his locus. V-
terque vero conseruandi modus perficitur per sex
ineuitabiles res, quas tum veteres, tum neoteri-
ci

ci Medici prudenter non naturales vocant: propterea quod tam morbi quam sanitatis causæ esse poterunt. Si namque ut necessitas corporis exigit, cum mensura & æqualitate opportuna adhibentur, sunt res salubres causæq; sanitatis: Sin præter necessitatem citraq; modum corpori adferuntur, sunt res insalubres, causæq; morbi: ob id commodam artificialemq; requirunt administrationem.

Sunt autem hæc sex Res non naturales:

1. Aër,
2. Cibus & potus,
3. Repletio & Evacuatio,
4. Exercitium seu motus, & quies,
5. Somnus & vigilia,
6. Accidentia seu motus animi.

Porro per hæc sex res non naturales (quibus duæ virtutes, scilicet pulsatiua seu vitalis, & naturalis deseruiunt) in sanitate conseruatur totum humanum corpus, si rite ac debite administrantur. Per easdem enim fit non modo resectio eius quod è corpore effluxit, verum etiam excrementorum expulsio.

Quod vero è corpore nostro assidue effluit, aut est substantia aerea & ignea, & potissimum restauratur per aerem, mediante virtute pulsatiua: Aut est substantia sicca, & restituitur per cibum: Aut est substantia humida, & restauratur per potum, agente virtute naturali: & sic primæ duæ res non naturales, Aer videlicet, & cibus ac potus, potissimum resectioni deseruiunt, quemadmodum deinceps videbimus.

DE

Naturali, Aëre.

Quando vero Aër tam per inspirationē, quam per arteriarum motū ac pulsum attractus nobilissimam corporis nostri partem, videlicet spiritus vitales, animales, naturalesque, qui sunt de substantia ignea aëreaque, conseruat: primum de ipso, tanquam de nobiliore dicemus.

Sciendum quod aer inter ceteras res non naturales principatum obtinet, fortiusque humanum corpus alterare poterit omni alia re nō naturali: partim quia continuo degimus in ipso, nullaque eius vitandi ratio est, quando sine eo inspirato non conceditur viuere, inuitisque nobis hauriendus est: partim quia nunquam non nos undique ambiens subtilitate suae substantiae in profundum corporis ingreditur, per vnīversos corporis poros dilatatione arteriarum attractus: partim quia est pabulum, imo de substantia spiritus vitalis.

Ipse vero aer in se multas patitur mutationes, tum propter substantiae suae raritatem, quae valde mutabilis est, tum quia inter quatuor Elementa (si Astrologis credimus) plures habet Planetarum Sphaeras, quae ipsum continuo mouent ac alterare possunt. Sphaera namque Solis tantum mouet ignem: Sphaera Lunae aquam: Sphaera stellarum fixarum terram: reliquae vero Sphaerae omnes, sicut Saturni, Iouis, Martis, Veneris & Mercurii, mouent aerem. *Si credimus, inquam Astrologis.*

Cuius rei gratia aer vbi bonus est & commodus,

duſ, plus iuuamenti humano corpori adfert omni alia re naturali. Contra vero vbi nocuus eſt malusque, ibi omni re eſt nocentior, imo peſtilentiſſimus eſt.

Saluberrimus vero vniuerſis hominibus aer iudicatur, qui optimus ac puriſſimus. Optimus autem ac puriſſimus aer iſ eſt, qui nec ſlagni, nec paludis halitu ſit infectus, nec aliquid ex metal- liſ, aut caminiſ, aut barathriſ ſibi admixtum habeat, nec ex profundo ſpecu peſtilentem auram ſpiret: Nec qui ex cloaciſ, quæ urbem aut numeroſum exercitum purgant, vitium contraxerit: Nec qui ex animalium, olerum, aut leguminum, aut cuiuſcunque rei putredine coinquinetur: Nec qui ob ſtagnum aut flumen vicinum nebu- loſus ſit: Nec qui editiſ vndiq; montibuſ aut ædificiis in cauo loco occluſus nullum recipit per- flatum: ſuffocans enim putriſque eſt, ſimiliſ ei qui in domibuſ quibuſdam eſt incluſus, in qui- buſ ob putredinem & perflatuſ defectum pluri- mus acernatur ſituſ. Huiuſmodi ergo aer omni ætati eſt noxiuſ: ſicut eſt diuerſo qui puruſ omni- no eſt, nulli non ætati eſt ſaluberrimuſ.

Hinc admodum prudenter mihi agere viden- tur Principes ac magnateſ, qui in lociſ liberis ve- luti ad finem ciuitatuſ, ad Orientem, Septen- trionem, aut Occidentem arceſ ſuaſ ædificare ſolent, vbi commodè perflari poſſint, & ab ho- minum mechanicorum faetore, præcipue cada- uerum, ſint libera.

Sic aeris quidem eſſentia vniuerſiſ homini- buſ æqualiter continet, quæ optima eſt.

At vero quæ ex ipſiuſ qualitate, calido ſcili-

E c c e t

cet aut frigido, humido aut sicco contingit diuerſitas, non perinde ſe ad omnes homines habet: Sed corporibus quæ optimo temperamento ſunt, etiam optime temperatus aer eſt ſaluberrimus. Optime autem temperati aeris termini hi ſunt, vt in aere quidē ambiente, neque horreat corpus propter frigus, neque ſudet propter æſtum. In quibus vero aliqua exuperans qualitas dominatur, his vtiliſſimus aer eſt, qui ei quali-
tati maxime eſt aduerſus: vtpote frigidus aer calidæ, calidus frigidæ: Humidiōri quali-
tati, ſiccus aer: Sicciori quam par eſt, tanto humidi-
or, quantum ſiccitas ipſa modum exceſſit. His omnibus proſpiciat oportet qui vires illaſas tueri velit.

DE QVATVOR MVN-
di plagis.

Quod autem ad quatuor mundi plagas attinet, Orientem videlicet, Occidentem, Septentrionem, & Meridiem, nō ignorandum eſt, quod aer & venti Septentrionales omnium pene ſaluberrimi cenſentur.

*Galen. in 1.
de temp. lib.*

Quippe qui non modo putredinem aliquam non adferunt, verumetiam ipſam, ſi adeſt, corrigunt. Quamobrem tempore peſtilitatis huic plagæ fenestras nonnunquam apertas eſſe expedit, quia Boreas, qui frigidus & ſiccus natura ventus eſt, peſtilentem aerem, ſicut & ſolares radii, corrigere ſolet, omniaque imputritia ſeruare. Orientales vero venti, quia calidi & ſicci, Occidentales vero, quia frigidi & humidi cenſentur, non inſalubres exiſtunt.

Om.

Omniū deterrimi sunt Meridionales venti, quia calidi natura & humidi sunt: qua de re omnia facillime Austrino flatu putrescunt. Vitandi igitur sunt, præcipue vero infecti aeris tempore.

DE ANNI TEMPORIBUS.

Inter quatuor anni tempora saluberrimum Ver esse Hippocrates testatur, ideoque temperatum esse constat: Longeq; errant qui ipsum Ver calidum humidumque esse autumant, cum nulum temperamentum putredini magis obnoxium sit, quam calidum & humidum. Quod sane temperamentū (ex Galeni sententia) in quatuor anni temporibus inuenire nequeas: in graui ac pestilenti aeris flatu nonnunquam incidit. Aer itaque Vernalis, tum quia temperatus est, tum quia ob solem ascendentem à commixtis vaporibus depuratur: saluberrimus minimeque mortifer censendus est.

Autumnalis vero aer sedulo fugiendus est, nō quod frigidus sit & siccus, vt falso quidam illi hoc temperamentum absolute adscribunt, sed propter inæquabilem eius temperiem, qua maxime autumnum morbiferum facit & exitialem, sicut Hippocrates illa sententia significauit: Cum eodem die modo frigus, modo calor nos vrget, Autumnales expectandi morbi sunt.

Hyeins vero frigida & humida, Æstas autem contra, calida & sicca est. Et huiusmodi, quidem temporum vicissitudo iuxta Prouerbiū, ἡ μετέωρος ἡ πάντων γλυκεία, non solum suauis est,

*Autumnus
Gal. lib. de
temp.*

*Hyeins &
æstas.*

*in omnium
rerum u-*

Et 2 est,

*consuetudo sua-
uis est. Ga-
len. de tem-
pera. lib. 1.*

est, verum etiam ad valetudinem necessaria. Nam si vnum anni tempus frigidum in corpore pituitoso aut parato commouere poterit Epilepsiam, Apoplexiam, Paralyfin, aut similes morbos: Tempus vero calidum in corpore bilioso & parato, maniam, febres acutas, & id genus alios morbos: Quanto magis si duo triaue tempora, aut totus annus eiusmodi fuerit? praeipue si totus annus (aut magna ex parte) Austrius fuerit, pluatque per aestum imber largus assidue. Id namque humidi ac calidi status proprium est, vt in aestu assidue pluat. Tum vero necesse est, vt aut magna pestilentia succedat, aut magna hominum corruptela, ob putredinē subsequatur. Quapropter excedens temporum qualitas cum contraria sibi qualitate semper corrigenda est.

Hæc quidem de aere, qui deperditam aeream igneamque corporis substantiam, videlicet spiritus, restaurat, nunc sufficiant: si modo hanc restorationem, per virtutem pulsatiuam seu spiritalem perfici denuo admonuerimus. Nunc vero de restauratione humidioris sicciorisq; substantiæ quæ effluxit, dicendum est. Atque hæc quidem restauratio per virtutem naturalem nutritiuam perficitur. Cui quatuor virtutes naturales nulli non corporis parti insitæ attractrix inquam, retentrix, concoctrix & expultrix deseruiunt. Cibis namque & potus non nutriunt,

nisi perdictas virtutes probe mutati
confectique sint & adsi-
milati.

De f.

De secundare non naturali.

C I B O E T P O T V.

Circa cibi potusque administrationem multa à multis dici solent, omnia tamen fere eo referuntur, vt bona commodaque comestorum in ventre fiat concoctio. Neque enim quisquam (si Galeno Medicorum principi credimus) morbo corripereetur, si accurate obseruaret, ne in cruditates incideret, nec post cibum vehementer excitaretur. Hinc idem Galeus à crassulentique succi cibi non prohibet eos, qui nulla re impediti exercitatione multa somnoque ad facietatē vti possunt. Breuiter igitur circa cibi rationē sex consideranda sunt.

*1. lib de cibis
boni ac mali
succ.*

Primum cibi substantia, secundum cibi quantitas, tertium cibi qualitas, quartum tempus, quintum ordo, sextum consuetudo.

D E C I B I S V B S T A N T I A.

Primum quo ad substantiam, An tenuis, aut crassi succi cibus sit, obseruandum est.

Quamuis neque crassus neque tenuis cibus damnandus sit, neuter tamen quandoque vitio caret. Siquidem crassus cibus difficulter concoquitur, lentumque ac glutinosum succum gignit, qui calorem innatū suffocando extinguere potis est.

Tenuis autem cibus parum nutrit, corporaque quæ eo aluntur, & gracilia & imbecilla reddit: imbecillitas vero morbis facile est obnoxia.

Ad bonam itaq; tenendam valetudinem cibi

Ec 3 sunt

sunt eligendi, qui neque tenuem neque crassum penitus succum gignunt, sed qui mediam quasi inter tenuem crassumque naturam habeant. Cuiusmodi sunt.

DE PANE.

Panis mundissimus ex farina triticea cum sale ac fermento secundum artem probe confectus: cuius grana non in aëre infecto, nec de terra corrupta sed sana sunt collecta quique ob vetustatem non corruptus sit, nihilque vitiarum loliuique oculis nervisque incommodare solent, commixtum habeat.

Ex Gallinaceorum genere sunt tam mares, quam foeminae, & caro pullorum.

DE AVIBVS ET

Piscibus.

Ex avibus phasian, perdices, columbae turtures, & omnes fere aves sylvestres.

*Galen. in li.
de boni ma-
lig. succi
cru.*

Ex piscibus sunt saxatiles, marini & squamosi, qui in aqua munda arenosa & nati & capti sunt habentes carnes duras, friabiles, sapidas & bene odoratas.

Aves namque & pisces fere omnes boni succi censentur, exceptis lacustribus, palustribus, & qui in immundis fluminibus ac turpidis degunt: minus enim sese natationibus exercent, vitiatoque tum aëre, tum victus genere utuntur: praesertim si in aquas illas urbis alicuius amplissimae latrinarum, barilneorum, culinarumque loturae purgamenta defluant. Caro enim animan-

tium

tium, quæ in eiusmodi aquis viuunt ac immorantur, deterrima est.

De syluestribus & quadrupedibus.

Syluestrium animalium caro, quia multis curitationibus se fatigant, & in acre sicciore versantur, quam domestica incolumior censetur. Pluribus enim diebus a putrefactione adseruatur Caro tamen hœdina, virulina, aliorumque id genus laudabilium animalium, non est reicienda.

DE LACTE.

Lac omnium vere Medicorum sententia probatissimi succi habetur. Muliebre tamen lac primas sibi vëdicat, deinde lac asinum: postea caprinum, tandemque vaccinum & ouinum.

Necesse autem est vt animal, ex quo lac sumitur, sit boni habitus boniq; succi, qui quidem ex optimis pascuis ac nutrimentis eueniunt.

Immiscenda tamen lacti est vel mellis puri, vel sacchari & salis nonnihil, ne in stomacho coaguletur: vacuo præterea stomacho samendum est seorsim, præsertim absq; piscibus.

Porro assiduus lactis vsus dentibus ac gingiuis officere solet, has enim humentes & flaccidas, dentes vero putrefactioni & erosioni obnoxios facit. Assumpto igitur lacte conuenit vino diluto, cui aliquid mellis sit admixtum, aut (quod præstantius est) primum melicrato, deinde vino adstringente os abluere. Sic enim si quid ex lacte caseosum dentium interstitiis gingiuisque infarctum obhæsit, abstergetur.

Ec 4

DE

DE OVIS.

Inter cibos mediocres numerantur oua gallinarum. Eliguntur autē paruula, oblonga, ad mediocritatem cocta. Nam si nimis forbilia sunt, vt facile digeruntur, ita & eorum nutrimentum facile euanescit, dissipaturq;.

DE CASEO.

Caseus omnis crassi, vetus vero etiā mali succi est: recens autem nonnunquam mali, sed minus crassi succi est quam vetus.

DE CIBIS OMNIBVS HOMINIBVS vitandis.

Cibi vero vniuersis hominibus noxij sunt, qui excellentem in primis qualitatibus virtutem obtinent, siue in calido, siue in frigido, siue in humido, siue in sicco: vti sunt allia, cepæ, porri, caules, sinapi, & fructus pene omnes qui asseruari exiccarique nequeunt, sed antea quam exiccentur putrescunt, vt mora, persica, fungi, pepones, & id genus. Hac de cibi substantia sufficiant,

DE CIBI QUANTITATE.

Secundo consideranda est cibi quantitas, quæ tanta esse debet, vt commoda eius fiat in ventre concoctio, & quantū naturæ, non appetitui sufficiat, quæq; minime grauet ventriculum: quod cum vitari in imbecillo ventriculo nequeat, proximum

imum est vt quam citissime grauis esse desinat. Solus enim temperatus stomachus tantum appetit, quantum concoquere potest.

Frigidus vero natura stomachus melius appetit, quā cōcoquit: Calidior autē stomachus contra melius concoquit, quam appetat: potius ergo cibi crassi, quam subtiles ei conueniunt, quia illi concoquuntur, hi vero in eodem corrumpuntur. *Galen. in ar. med.* Exploranda igitur est stomachi rēperatura, quæ pro ætate, sexu & aliis variatur.

Ad hæc sciendum quod vt nimia quantitas, ita & nimia cibi paucitas stomachi cōctionem impedire poterit. Nam si in magno stomacho adeo exiguus sit cibus, vt stomachi corpus corrugatum vndiq; amplecti cibum non possit, non exacta, nec commoda fiet cibi cōcoctio. A nimio autem cibo stomachus multo vehementius læditur. Membrū enim vltra modum extensum in continuitate sua nonnunquam soluitur, quare virtus eius naturalis omnino deficit, fitq; cruditas, quæ mater est omnium ægritudinum; ob idq; dici solet, Plures mori crapula, quam gladio. Etenim multis nominibus exitialis est cruditas. Primum enim crudi succi si copiosi in corpore sunt, grauāt: Deinde tum multitudine tum crassitudine sua exiguos corporis meatus obstruentes calorem innatum extinguunt. Rursus manifesta sua qualitate nō tantum alterant temperamentum mediocritatem, verum etiam corrumpunt. Denique cum nutrire corpus, priusquam concoquantur, crudi succi nequeant, syncopæ obnoxium reddunt.

Quotquot enim superflue se repleuerunt, aut 2. *Aph. 19.*

E c s rupta

rupta vena, aut suffocato calore naturali subito interierunt, vt Galenus de quibusdam athleticis estatur. Et Hippocrates, Vbi cibus (inquit) præter naturam copiosior ingestus est, inde morbum creari sanatio indicat. Hinc est quod medici communiter ferculorum multitudinem in vna mensa damnant, ne ob varietatem, quæ delectare solet, plus cibi quam concoqui possit ingeratur. Quamuis mihi non pauci sunt noti, quos vnius cibi repletio magis quam moderata varietas lædit, vt in hoc certe consuetudo experientiaque non parum momenti habeant. Breuiter vero sciendum est. Quod

Cibus	{	Multus, plenus seu	{	corpo-	{	auget	
		crassus				ris vir-	confer-
		Moderatus				tutem	uat, mi-
		{				nuit.	
		Paucus seu tenuis					

Si igitur augere corporis robur voluerimus, vt temuralimento multo seu pleno: si custodire, mediocri. Si vero minuere ac demoliri vires corporis voluerimus (id quod per sanitatem nunquam, in morbis vero non omnibus, sed quibusdam usq; acutis moliendū est) vt emuralimento pauco ac tenui victu.

2. Aph. 4.

Sicut igitur in substantia cibi dictum est, medios cibos eligendos, ita in quantitate etiā mediocritatem seruasse optimum fuerit. Hinc recte Hippocrates inquit: Non facietas, non fames, neque aliud quicquam, quod modum naturæ excesserit, bonum: Omne enim nimium naturæ est inimicum.

Quan-

quales ac temperati cibi ac potus maxime conducunt. Tanto enim melius est nutriendus, quanto iis iucundius est quod comedunt. Itaque cibis medicamentosis vti iis temere non expedit, siquidem calidiores cibi (vt allia cepe, sinapi &c.) sanguinem adurunt & excoquant, frigidiores autem cibi phlegmaticum humorem generant, qui tum manifesta sua qualitate, tum substantia sua crassa & viscosa, calorem innatum suffocando extinguit.

6. de sanita-
tuenda.

Porro intemperatum quidem temperamentum si vertere quis in melius velit, alimenti species contraria esse superanti qualitati debet. Sensum vero id citraque noxam fiet, si & praesit medicus, & is qui curatur, a negotiis ita liber sit, vt omnia suo tempore peragat. Nam qui negotiis districtus est, illi longe tutius fuerit, vt nec tentet temperamentum suum mutare, sed accommoda sibi nutrimenta sumat. Aptae autem sunt humidis quidem humida, siccis vero sicca: Nutritio enim fit, cum cibis corpori assimilatur. Citius vero assimilantur sicca siccis, & humida humidis: hinc rectissime Hippocrates: Humidus victus omnibus febricitantibus (inquit) conphorif. 16. 6. fert, maxime vero pueris, & aliis qui tali victu de sanitate vti consueverunt.

tuenda.

Qui vero calidior frigidiorve temperamentum sunt praediti, ijs contraria dare semper expedit. Facilius enim similibus alimentis in morbosam intemperantiam abeunt, quam qui humidior aut siccior sunt temperamento, ob calidi frigidique vehementem efficaciam Physicis notam.

Porro

Porro tamenſi moderata ciborum varietas cō-
cedenda ſit ſedulo, tamen cauendum eſt, ne cibi
vna vice ſumendi ſiue ſubſtantia, ſiue qualitate
valde inter ſe diuerſi ſint: Nam ob ſubſtantiaē
diuerſitatem inæqualis ſit concoctio, vt patet de
carnibus boum & hœdi in eadem olla ſimul de-
coctis.

Ob qualitatis vero contrarietatem ac pugnam
inter ſe oriuntur in ventre tormina & inflatio-
nes, quæ non niſi pugnantium expulſione finiri
ſolent: vt Galenus de braſſica teſtatur, quæ licet
ſimplex eſſe videatur natura, tamen compoſita
eſt. Succus enim eius ad expulſionem ſtimulat,
ſolida autem eius ſubſtantia ſtringit ventrem:
ob id tutius eſt ſuccum à ſubſtantia ſeparare.

*1. de alimen-
torum faul-
ta.*

DE CIBANDI TEMPORE.

Quarto obſeruandum eſt in cibando tempus,
quod trifariam conſideratur: Primo ratione an-
ni, ſecundo ratione ætatis, tertio ratione diei.
Non parum enim ad victus rationem inſtituen-
dam anni tempora conferunt. Hyberno namque
tempore & plus appetunt homines, & cibum fa-
cilis concoquunt, quam in æſtate. Cuius rei cau-
ſam reddit Hippocrates, Ventres, inquit, hye-
me & vere natura calidiſſimi ſunt, & ſomni lon-
giſſimi: quare per ea tempora alimenta copio-
ſiora ſunt exhibenda: Etenim calor innatus tum
plurimus eſt, vnde & pluribus egent alimentis.
Oportet enim eſſe alimenta non ſolum quanti-
tati eius quod ex corporibus noſtris effluit, ſed
& innati caloris multitudini proportionata.

*1. Aphoriſ-
mo. 15.*

Porro Hyemi adſimilatur & veris initium, &

*Hip. de vict.
An- rati. pri.*

Autumni finis: Aestati vero finis Veris, & Autumni initium similia sunt.

Hyemis.

Quod autem ad temporum qualitatem attinet, Hyemis quidem tempore, cum immoderate frigida humidaque sit, corpus calefaciendum exsicccandumque est: ideoque plurimo cibo, sed calido & sicco: potu vero paucissimo, eoque meracissimo: carnibus magis assatis, quam elixis: holeribus paucissimis hoc anni tempore utendum est.

Ver.

Vere autem: quia temperatum est, temperatis cibis ac potibus utendum, paulo plus dilutiusque quam in hyeme bibendum, ciboque paululum demendum est.

Aestas.

Aestate vero, quia hoc anni tempus calidum siccumque est, corpus exurit, squalidumque evadit: ob id humectandum refrigerandumque corpus est. Commodissimum igitur fuerit tum temporis nutrimento uti humido & molli: carnibus potius elixis, quam assatis: potio sit multa, magisque diluta, quam in vere.

Autumnus.

Per Autumnum vero cibo paulo pleniore & ficiore bonique succi uti expedit: minus vero sed meracius bibere commodum est. A fructibus vero qui tum abundant, quia communiter putrescibiles sunt, abstinendum est, exceptis fructibus austeris, qui non facile corrumpuntur.

*Secundum
tempus aetatis.*

Differentia aetatum etiam nonnihil conducit ad victus rationem capiendam. Siquidem senes facile ferunt inedia: pueri difficulter: mediae autem aetates inter senes & pueros, quanto alteri ipsorum proximiores sunt, tanto minus aut magis ex longis inediis offendantur. Egregie
igi-

igitur Hippocrates: Senes, inquit, facillime ieiunium ferunt: secundo loco, qui ætatem constantem agunt, minus adolescentes, omnium minime pueri, præsertim qui inter eos viuidiores sunt: Qui enim crescunt, plurimum habent calidi innati: plurimo igitur egent alimento: alioquin corpus absumitur. Senibus vero parum calidi innati inest: paucis propterea fomitibus egent, quia à multis extinguuntur.

Ex his manifestum est, pueris multum cibi ac sæpe in die dandum esse, propter multum eorum calorem innatum qui alioqui in substantia humida ac molli absumitur defluitque. Senioribus vero ac decrepitis sæpe quidem, sed parum pro vice comedendum esse, ne paucus eorum calor multo alimento extinguatur: sicut parua flamma multo oleo simul infuso extingui solet.

Tempus vero diei sic considerandum est: vt per ætatem sæpius quidem in die, parum tamen pro vice vna, & horis & locis cõmuniter siue arte siue natura frigidis, cibum sumamus: in Hyeme vero contrario modo. Nunquam tamen, nisi priore cibo probe concocto verus ac naturalis addit appetitus, edendum est: sicut rursus nec famelico stomacho cibus denegandus est, ne impleatur malis humoribus, videlicet biliosis, pituitosis ac serosis, quos iecur nonnunquam stomacho valde appetenti trahentique remittit.

DE ORDINE CIBORVM.

Quamuis melius sit minime varios neq; substantia, neque qualitate cibos simul in vna cibatione coniungere: tamen quando id ob con-
sue-

suetudinem, aut magnatum reuerentiam hoc nostro tempore vsu venit, tum si stomachus fuerit frigidus, qualis in senibus & ociosis hominibus esse solet, semper mollia & humida & quæ concoctu sunt facilia præmittere expedit. Contra vero, si stomachus fuerit præcalidus, vt est in quibusdam iuuenibus laborantibus ac exercentibus se (quos Galenus facilius carnes bouinas, quam saxatiles pisces concoquere posse scribit) iis expedit crassos, siccos, durosque cibos præmittere subtilibus ac mollibus. Crassi namque cibi sat belle in eorum stomachis concoquuntur: subriles autem in nidorulentam ac fumosam quandam qualitatem corrumpuntur. Eiusmodi vero cruditas, si Galeno credimus, deterior est ac promptius febres accendit, quam ea quæ ob frigiditatem cibos in acidam qualitatem vertit.

Communiter tamen humida, pingua & dulcia primo loco: quæ sicca astringentiaue sunt, secundo loco assumuntur.

DE CONSVETVDINE.

Consuetudo non solum in cibo & potu, verum etiam in omnibus alijs rebus non naturalibus diligenter obseruanda est. Maximam namque, vbique & maxime principalem habet vim, tam in recuperanda, quam in conseruanda sanitate. Cuiusque enim corporis naturam ostendit, adeo vt Galeno sui temporis medici nonnulli etiam sensu communi caruisse videantur, qui eam velut inutilem reiicere audebant. Quis enim adeo stupidus est, vt magnopere ex aquæ

1. *Alimen.*

2. *lib. ar. curat.*

3. *method. medend.*

frigida potione laesus, hanc in diutinum vsun-
duxisse velit?

De consuetudine sic inquit Hippocrates: Qui *2. Aphor.*
consueti solitos labores ferre, etsi fuerint imbe- *49. 50.*
cilles & senes, non consuetis fortibus atque iu-
uenibus facilius ferunt. Quæ enim ex longo
tempore consueta sunt, etsi deteriora sunt, in-
sueris minus molestare solent. Ac cum nemo sit
hominis, qui inopinatis rerum fortibus non sub-
iciatur, periculosa est vnica tantum cōsuetudo.
Addit ergo Hippo. Oportet igitur ad insueta per-
mutari: mutatio tamen debet esse modica.

Quod vero consuetudo longo tempore con- *I. Aph. 16.*
tracta temere mutanda non sit, aptissime Gale-
nus ex ista Hippocratis sententia euincit: Humi-
dus omnis victus febricitatibus est idoneus, po-
tissimum autem pueris, & aliis qui ita cibari sunt
fueri. Febricitatibus enim, vt inquit, ex ipsa con-
trariorum indicatione, humidus victus condu-
cit: Pueris vero & aliis qui tali victu vti consue- *8. lib. meth.*
uerunt, ex indicatione similibus. Vt enim ætas *medend.*
pueris, non morbus, sed secundum naturam est:
ita consuetudo ascititiam quandam naturam in
corporibus gignere solet, cui contraria dedisse
imprimis est noxium: gaudent enim natura
cōsuetis semper. Ergo assuetudines tametsi pra- *5. libr. de tu-*
uæ sunt, tempore ægritudinis non sunt mutan- *enda sani-*
dæ. Imo nec per summam sanitatem semper id *tat. Galen.*
tentandum est: sed tum cum à negotiis maxime
liberi sumus.

Ad consuetudines etiam naturarum proprie-
tates pertinet, quas recentiores Medici Naturas
specificas, aut insequentes materiam appellant.

Ff

Secur-

7. art. cura-
ss. libr.

Secundum quas quidem proprietates (ex Galeni sententia) alii semper ad alios cibos & potus recte se aut non recte habent. Et in hoc certe falluntur nonnulli, ac imprudenter operantur, qui exhibent vinum, aut aliud quippiam secundum proprietates specificas alicui contrarium, quantumvis cognouerint illud secundum qualitates manifestas conuenire. Proprietates enim in omnibus, siue specifica, siue insequens materiam, est supra omnes dispositiones manifestas obseruanda. Et hoc est, quod Hippocrates ait: Parum deterior cibus & potus, delectabilior vero, melioribus quidem, sed minus suauibus est praeferendus. Atque in hoc experimentum vincit rationem.

2. Apho-
rismo. 38.

DE POTV.

Quoniam compendiose de ratione cibi, quo substantia sicca è corpore nostro effluxa restauratur, actum sit: nunc breuiter dicendum est de potu, qui substantiam corporis humidam effluxam restituit, tametsi sint qui esse ipsum vehiculum tantum cibi existiment.

DE POTIONIS MODO.

7. lib. me-
thod. me-
dend,

Potionis, Galeno credimus, is modus erit, vt nec in ventriculo innatet, nec fluctuationis vilius sensum inuehat. Illico etiam post cibum antequam concoquatur, bibendum non est: siquidem innatant cibi si bibantur, ita vt eos ventriculi corpus propter interpositum humorem non contingat: veruntamen sitibundus si quis fuerit, prohibere eum in totum vt graue est, ita nec expediens: sed tantillum indulgendum est, quod &

& desiderium soletur, & sitim leuet. Posteaquam vero nutrimentum concoxerit, abunde bibere finendus est: quippe celerrime, si ita fecerit, per corpus alimētum distribuitur, id quod extenuatis cum primis conducit. Qua de causa potum hora cibationis non in quantitate continua, sed discreta, non vna inquam, sed pluribus vicibus assumere expedit.

Potus vero tum substantia tum qualitate eiusmodi esse debet, vt præcordia celeriter transiens non diu in ventre fluctuet.

D E A Q V A.

Aqua quidem optima est fontana recens, cuius nulla qualitas vitiosa aliunde sit contracta, cuius fons ad orientem solem erumpit, quæque per meatum aliquem mundum, aut puram coletur terram, quæque calefiat, refrigereturque optimissime. Cauendæ vero sunt aquæ quæ ex stagnis hauriuntur, & quæ turbidæ, & quæ male olentes, & quæ falsæ: Denique in quibus qualitas aliqua gustu deprehenditur: quando quæ optima est, non gustui modo, verum etiam olfactui omnis qualitatis expers videbitur. Eadem quoque tum potui iucunda erit, tum plane pura. Quod si præcordia quoque celeriter transit, nihil est quod magis idoneam requiras: quædo si qua pura lymphidaque est, nec potu insuauis, ac nihilo secius tamen circa præcordia hæret, hæc vitio non caret, atque abstinendum ab ea censeo: vti cum prorsus est frigida calefacta, non dissuadeo. Tutissimum tamen fuerit experientia ipsa de eiusmodi aqua iudicium fieri.

Gal. I. de sanitatē mēda.

DE VINO.

Vinum haud ita omnibus sicuti aqua conducit : quam enim iam optimam iudicauimus aequam, hac vti puero, iuueni, seni (velut & de aere dictum est) conducet. Vino autem aliis alias pro ætatis ratione vti expedit. Sciendum enim quod vinum calefacit & humectat : cuius rei gratia pueris, qui calido humidoque sunt temperamento, minime conducit. Nam præterquam quod nihil commodi ex vini portione sentiunt: etiam læduntur, eo quod non solum plus æquo calefiunt humectanturque, sed etiam quia caput iis halitu repletur, sicuti & aliis omnibus, qui calido humidoque temperamento sunt præditi.

Quare neque adolescentibus vinum nisi modice sumptū vtile est, quod videlicet & ad iram & libidinem eos præcipites faciat, & animi rationem hebetem turbidamque reddat. Cum autem sit omnis excessus fugiendus, maxime hunc fugere expedit, ex quo nō corpori modo, sed etiam animo damnum accedit. Senes autem quia frigido siccoque temperamento sunt, omnium commodissime vino vtuntur,

DE VINI IUVAMENTIS.

Iuuamenta vini sunt humectare ac nutrire quicquid immodice siccatum est, siue ex immodicis laboribus, siue ex proprio ætatis temperamento siccitas prouenerit. Bilis item amara acrimoniam mitigare ac frangere, per sudores yrinasque eandem vacuare: ea quæ in ventriculo aut venis sunt concoquere: vires organo-
rum:

12. lib. art.
erat.

rum augere: excrementis expellendis viam facere, & cum vina boni succi sint, corpus nutrire: quorum tamen iuuamentorum pene nullo egent pueri.

Porro vina validissima sunt, quæ plurimum aquæ in mixtura sustinent, qualia mox colore flaua, ætate vetera, boniq; odoris esse solent: quæ vero paulo minus calida existunt, fulua sunt: quæ adhuc plus à vehementia caloris recedunt, rubra ac dulcia sunt: quæ vero colore alba & aquosa
Gal. lib. 12. meth. med. conspiciuntur, omnibus minus calefaciunt, & quasi media inter aquam & vinum videntur.

Austera vina roborant quidem ventrem, caputq; inter omnia minime tentant, cæterum digestionem in corpus minime accelerant.

Vinum substantia tenui & qualitate calidum conducit phlegmaticis, crudos humores habentibus, ob idq; in syncopen incidentibus. Vinum vero substantia crassum confert macilentis, qui impinguari desiderant. Cauendum autem, ne obstructions inuehat.

Ieiuno præterea stomacho bina communiter cauenda sunt. Quemadmodum autem diluenda sint vina ratione temporum, dictum est supra, cum de cibandi tempore ageretur. Breuiter cuique obseruanda est sua consuetudo. Sunt enim quibus caput ob imbecillitatem, si vel paulo meracius biberint, statim tentatur: rursus sunt, qui meraciore adeo delectantur, vt si dilutius biberint, eorum stomachus subuertatur. Vetus vero vinum adeo sitim non extinguunt, vt inextingui etiam sitim generet. Quidam enim veteri vino obrutus ac inebriatus siti periisse legitur.

E f 3

E t

Et immoderatus ingestum, præter cætera nocu-
menta, etiam apoplexiam, morbum comitia-
lem, & id genus alios morbos frigidos excitabit,
calorem innatum suffocando.

De tertiare non naturali.

REPLETIONE ET EUACUATIONE.

Dixi hætenus non nihil de primo sanitatis tu-
enda, scilicet de refectionis eius, quod è corpo-
re effluxit, modo. Nunc breuiter dicendum est
aliquid etiam de altero conseruandi sanitatem
modo, qui per excrementorum, quæ per conco-
ctionem collecta sunt, expulsionem fit.

De repletionem, quod vitanda sit, dictum est su-
pra in cibi quantitate: quia omnis immoderata
repletio, siue ad vasa, siue ad virtutem, siue ex
potu, siue ex cibo perniciosissima existit.

Hic præter dicta obiter notandum, duplicem
esse repletionem: vnam recens factam: alteram
paulo ante factam. Recens factam repletionem
voco, quando quispiam se nimio cibo & potu sic
repleuit, vt grauem se crudumq; sentiat. Et ista
quidem repletio per purgantia pharmaca, vt
nonnulli ignari faciunt, haud curanda est, sed
potius per abstinentiam, per deambulationem,
per somnum multum, & his similia, donec cibis
ad inferiora descenderit. Tum enim adiuuari
potest, aut glande subdita, aut leui per anum
infusione.

Nam si crudi humores in corpore collecti ad-
modum pigri, & ad expulsionem inepti ob cras-
situm.

*4. lib. de sa-
nit. tuend.*

studinem frigiditatemque sunt: quanto magis cibi nondum in ventriculo confecti, neque in humores conuersi. Vbi igitur cruditas in corpore est, alui deiectio plus periculi, quam iuuamenti adfert: præterquam enim quod nec notatu quippiam dignum educit, etiam tormina, rofiones & animi deliquia creat: id quod Hippocrates illo oraculo præcauit, quo breuissime præcipit, Concocta medicamento tentanda esse, non cruda, &c. *1. Apher. 22.*

Paulo ante facta repletio est, quando cibi & potus longo temporis spacio in humores conuersi, ac per calorem innatum iam nonnihil concocti sunt. Et huic quidem repletioni conuenit Euacuatio, quia rectius non curatur, quam euacuatione. Hanc duplicem repletionem innuit Hippocrates illa sententia: Sudor multus ex somno factus absq; causa manifesta, &c. *4. Apher. 41.*

D E E V A C V A T I O N E.

De euacuatione sciendum, quod Hippocrates euacuationem simpliciter vocare solet, quando humores omnes æqualiter euacuantur: purgationem vero appellare, quando humores præua qualitate affecti educuntur. Vbi enim æqualiter inter se succi sunt adaucti, id & plethoran Græci vocant, nos plenitudinem & succorum redundantiam dixerimus: vbi vero vel flaua bili, vel nigra, vel pituita, vel serosis humoribus refertum corpus est, eum habitum cacoehymiam, quasi succorum vitium dicas, nominant. *4. Apher. 17. Gal. lib. 13. meth. med.*

Ergo plethora tum sanguinis missione scarificationeue curatur, tum frequenti balneo: tum

Ff 4

exer-

exercitatione: tum frictione præterea digerentibus medicamentis, & præter hæc omnia ex accidenti inedia.

Succorum vero vitium, purgatione, quæ cuiq; superanti succo sit accommodata, corrigitur.

Cum autem purgantium medicamentorum vsus sanitatis tempore rarus esse debeat, nec nisi valde indigentibus, & ex longis interuallis utilis sit (quoniam earum, quæ quotidie generantur, in corpore superfluitatû euacuatio plerumq; minor est, quam vt purgantis pharmaci operationem exigat) non erit nunc de iis locus.

Sed breuiter notandum, cum eorum, quæ è corpore exigenda sunt, variæ ac multæ sint species, non solum vacuationem secundum eandem variandam esse, sed vñumquodque etiam excrementum per conuenientem regionem ac propriam à natura sibi inordinatam viam excernendum esse.

Sunt enim excrementorum species: aliæ quidem eorum, quæ in ventre perficiuntur, & à sero separantur, ac per omnia intestina paulatim impulsæ tandem per secessum excernuntur. Aliæ vero eorum, quæ in iecinore perficiuntur, & est aut flaua, aut atra bilis: quæ & per aluum, & per vomitum expurgari possunt. Cæterum aptior est vacuatio per aluum, tanquam vsu iam valentibus intestinis iecinoris superflua tolerare. Aliæ eorum, quæ in artèriis & venis: & est vrinæ aquositas, per renes ad vesicam transmissa. Aliæ eius, quod per singula membra distribuitur alimenti: & est partim sudor, partim materia, quæ per omnes exiguos corporis meatus seu poros

*Gal. lib. 7.
method. medend.*

Gal. I. de sanitat. tuend.

ros euaporat, ac per occultam transpirationem euanescit, quæ ut sensum fugit, ita & nomen non habet. Sunt præterea tamen partes, quæ præter hos latentes meatus alios quosdam apertos & conspicuos obtinent: sicut cerebrum propter suam eminentiam plurimis maximisq; canalibus expurgatur, primum per nares & palatum: secundo per utramq; aurem: tertio per caluariæ commissuras: nec non etiam aliquid ab eo confluit ad oculos. Oculus vero, quo probius munus suum obeat, per euidentes meatus eiicit, quicquid in eo excrementi gignitur, nempe per nares genasq;. Sic pulmo per sputum ac rictum præcipue expurgatur.

Porro omnium excrementorum retentorum commune hoc documentum est: quod retentionis causæ semper contraria causa admouenda sit. Exempli gratia, si restricta aluus fuerit ob comestorum paucitatem ac siccitatem, videndum, ut tum plura, tum humidiora exhibeamus: si vero ob siccitatem tantum, non quidem plura, sed humidiora offeramus: si ob comestorum austeritatem & acerbiteritatem dulcibus & pinguibus cibabimus.

Quod si in ordine ciborum erratum est, ut si ea, quæ adstringunt siccantq; primo: quæ vero humida, dulcia ac pingua sunt, secundo loco sunt comesta: tunc corrigendus error, & mutandus ordo est.

Si vero ob utendi modum, ut si quis cum bis edendum esset, tantum semel comederit, non bis tantum, sed & sapius cibabimus.

Deinceps, si excrementi mora ob ventris in-

Ff 5-

testi-

testinorumq; intemperiem quandam euenerit, considerandum est, an naturalis, an recens contracta intemperies sit. De naturalibus quidem hic nihil agetur.

Recentium vero intemperierum octo sunt differentiar: quatuor simplices, calida, frigida, humida, sicca: quatuor composita, calida & humida, calida & sicca, frigida & humida, & frigida & sicca.

Quaecunque ergo ex his recens contracta intemperies, siue simplex, siue composita fuerit, contrariis sibi remediis reducenda ad æqualitatem est, quam ad rem peritus nonnunquam ac fidelis aduocandus est medicus.

Sic de reliquorum excrementorum in corpore retentorum speciebus haud dissimile esto iudicium.

DE VOMITV.

3. lib. de usu
pari.

Bene, inquit Galenus, antiqui medicorum simul cum aliis documentis ad sanitatem tuendam pertinentibus, à cibariis vomitum singulo mense suadebant: nonnulli quidem semel sufficere existimantes, alii autem etiam bis concitandum censentes. Omnes tamen hi qualitates ipsas comestorum acres & absterforias eligendas suadent, vt totum phlegma ventris expurgetur, & nihil cacochymia lædatur corpus. Frequens tamen & laboriosus vomitus omnibus fere hominibus cauendus est, præcipue vero iis, qui stricto pectore & ad sanguinis reiectionem per os parati sunt. Nocet enim pectori, auribus, oculis, dentibus, & ipsi quoq; capiti, nisi ob stomachi repletionem sit læsum.

DE

D E P H L E B O T O M I A E T
scarificatione.

Venam per annum sæpius incidere haud conuenit: vna enim cum sanguine vitalis spiritus excernitur, qui si copiosius absumatur, fit vt tota moles reddatur frigidior, operaq; naturalia deterius perficiantur. Quamobrem à minus principalibus, puta cruribus, detractio cum scarificatione facienda est.

Ex lib. Gal. de hyru. & re vul. cucurbitula & scarificat.

Vbi tamen magni cuiusdam morbi metus immineret, cum virium robore florente; ætate, tuto sanguis mittendus esset.

Gal. in lib. de rat. curandi per sanguin. miss. & 3. lib. de locis affect.

In hoc tamen considerata est naturalis hominis temperies. Nam quibus ample sunt venæ, quiq; modice graciles sunt, nec candidi, nec tenera carne præditi, securius sanguinis missione vtuntur. Contrarii vero minus tuto: quippe qui exiguum sanguinis habeant, carnemq; facile transpirabilem: cuius rei gratia nec pueris venam secare tutum est vsq; ad quartum decimum ætatis annum. Qui igitur nigriores natura sunt, crassio rem sanguinem ac magis melancholicum colligunt: magis vero, si etiam magnas habere venas conspiciuntur, ac corpore hirsuti sint, ii selecta vena iuuantur. Qui vero albidiores natura sunt, & carnosæ, & paruas venas habentes, sanguinem plerumq; tenuem aceruare solent: quocirca iis malleolos aut poplites scarificare, quam venam incidere, præstiterit.

Senibus prætera venam incidere periculosum est: Ætas tamen senilis, non annorum numero solum, sed & corporis habitu æstimanda est.

est. Sunt enim, qui septuaginta nati annos venæ sectionem adhuc perferant, cum rursus sint, qui ne sexagesimo quidem ætatis anno ferant. Si igitur vires robustæ adfuerint, quas pulsus vehemens cum æqualitate indicare perpetuo solet, vel septuagenariis (si affectus iubeat) venam secare par est: minus tamen utique iis detrahendum est sanguinis, quam ætate florentibus, tametsi affectio sit vtriusq; æqualis.

DE BALNEIS.

2. *Aphorif.*
Com. 17.

3. *Aphorif.*
Com. 15.

4. *Aphorif.*
Com. 2.

3. *lib. de vi-*
uend. rat. in
morb. acut.

10. *lib. meth.*
medend.

Balnea, quia per cutem æqualiter corpus euacuant, recte ad sanitatē tuendam nonnunquam adhibentur. Et quamuis parua sit, quæ per balnea fit euacuatio, tamen à Galeno omnes pene euacuationes, quibus Medici circa ægrotantium corpora vtuntur, recensente, etiam balnea inter ipsas adnumerantur tutiusq; crebro, quam purgantia pharmaca adhibentur. Raro autem lauacro vtuntur homines (si Hippocrati credimus) quod ipsum præparare nesciunt: Balneæ namq; si veterum Medicorū ritu instituuntur, quatuor partibus varia facultate præditis constant: ob idque Galenus recte easdem calidæ intemperiei hæsticisq; febribus duplici ratione, tam per se, quam ex accidenti prodesse autumat.

Primum enim homines balneandi in aëre verari calido debent: postea in aquam calidam descendere (lauacrum vocant) mox ab hac egressi in frigidam: postremo sudorem detergere. Quibus enim omnia rite adhibita sunt, si post frigidæ vsum adhuc sudant, & omnia ipsis excrementa euacuantur. Præcipue autem euacuatur per bal-

balneas quicquid in corpore vel fuliginosum, vel humidum fuit. Conſiſtunt autem in naturali ſymmetria, tum caro ipſa, tum cutis: ſolidarum partium ariditas corrigitur, & calor non modo iſ qui ex lauacro acceſſit, verum etiam qui prius fuit ex frigida uſu, ſummouetur.

Hæc quidem commoda balnea aquæ dulcis potabilis ſequuntur.

Aquæ vero naturaliter calidæ medicamentoſæ (quas thermas vocant) ſiue marinæ atq; falſæ fuerint, ſiue nitroſæ, ſiue ſulphuræ, plus quidem bilis educunt, quam dulces: ſed non ita humectant, neque proſunt: imo qualitate ſua nunquam plus nocere, quā euacuationibus iuuare conſpiciuntur, vti Galenus teſtatum reliquit de quodā, qui corrupto iudicio iis balneis uſus, ad tantam corporis extenuationem ac perniciem peruenit, vt tabe conſumptus interiret. Dulcium autem calefactarum aquarū, ſi media temperie ſint, vis calida & humida eſt: ſin tepidiores ſint, humida & frigida: quod ſi iſto calidiores fiant, calida quidem, ſed non perinde humida vis eſt. Qui carnis augendæ gratia balneantur, ſicut macilentī, & qui atrophia vexantur, nullumque ex cibo fructum ſentiunt, poſt comeſtionem, facta tamē prima & ſecunda concoctione, balneas ingredi debent, ac tantisper in iis morari, donec membra ac venæ in tumorem attollantur: ſed antequam concidat tumor egrediantur, ne id quod attractum eſt nutritum reſoluatur.

Qui vero gracilis eſſe cupit, ieiunus ac famelicus balneandus eſt, calide magis quam frigide,
mo-

*Gal. lib. de
ſanis. tuenda.*

moreturque in lauacro, donec tumor ac venarum inflatio minuatur, ac post exitum dormiat.

DE CAPITIS LOTIONE.

Caput vero lauandum est aqua aut lixiuio valde calido, quantum scilicet quis tolerare poterit, ne superfluitates ob tepiditatem aut frigiditatem in capite retineantur: moxque pannis calidis caput exiccandum est.

De quarta re non naturali.

MOTV ET QVIETE.

Motus quidem omnis calefacit corpora, contra vero quies refrigerat. Hæc calidis, ille frigidis naturis ex vfu est.

Non omnis motus ex æquo omnibus exercitatio est: Idem enim motus alteri potest exercitatio esse, alteri vero non.

Is vero motus exercitatio dicitur, qui anhelitum crebriorem citatioremque reddit. Sed omnium exercitationum vtilissima hæc esse probantur, quæ non corpus solum, sed & animum oblectare poterunt. Hinc admodum sapienter fecisse videntur, quicumque venationes aliasque animalium capturas excogitarunt.

2. libr. de sanis, tuenda.

Exercitationis iuuenta licet multa sint, tamen tria præcipue numerat Galenus, quibus reliqua priuatim commoda accepta referuntur.

Primum est, membrorum durities ac robur, ex mutuo eorum contritu eueniens.

Secundum, innati caloris augmentum.

Tertium, spiritus citior motus.

Porro ex membrorum duritia utiq; sequitur,

vt

ut & membra ex labore minus afficiantur; & ad labores valentiora promptioraque reddantur.

Ex calore vero aucto omnes corporis virtutes seu facultates, præsertim naturales, vegetiores redduntur. Atque adeo tum validior fit deducendorum in corpus attractio, tum immutatio magis expedita, tum nutritio magis felix.

Ex spiritus vero valentiore motu, & purgari omnes exiguos corporis meatus necesse est, & excrementa expelli.

Si igitur hoc præstat exercitatio, sicque impura atque ab excrementis parum mundata corpora quanto magis nutriuntur, tanto magis leduntur, vtilius certe est ante cibationem omnem adhibere exercitationem. Id quod Hippocrates his

2. Aphorismo, 10.

verbis indicat: Labor, cibus, potio, somnus, Venus, omnia mediocria. Singulorum enim mediocritatem seruandam esse: per epitheton mediocria præcipit. Tempus vero ipso sermonis ordine definiuit, interpretante sic Galeno. Illud idem Hippocrates clarius sic ostendit: Labores, inquit, cibos præcedant. Ex his manifestum est, prauam atque erroneam esse in omnibus ferme gymnasiis literariis consuetudinem: ubi literarum studiosa iuuentus nunquam pene nisi ab assumpto statim cibo corpora exercitare solet. Sicut enim maximi momenti ad sanitatis tutelam est exercitium ante cibos, ita perniciosissima res est, omnis post cibum motio: distribuitur namque tum cibus ex ventre per omne corpus, priusquam concoctus ac utilis factus sit, &c.

Gal. li. de cib. boni ac mali succi.

Cōmodissimum ergo ad exercitationem tempus est, cum hesternus cibus prorsus iam duplici con-

con-

2. de tuenda
valet.

concoctione sit confectus, ea videlicet quæ in ventre & ea quæ in vasis sanguinis agitur, ac iam denuo cibandi tempus instet. Nam si aut prius, aut posterius exercitatione vtere, aut crudis humoribus hominem impleueris, aut pallidæ bilis prouentum auxeris. Huiusce vero temporis nota, calor propria vrina cuique esse poterit. Vrina namq; quæ aquæ speciem præfert, crudam adhuc in venis esse succû eum indicat, qui à ventre submittitur. Quæ vero ruffa biliosaq; est, iam dudû concoctum esse huiusmodi succum: quæ modice pallet, peracta iam iam secunda concoctionis est signum: cum namque bili infecta vrina nondum est, aquæ speciem albedinemque præfert. Cum vero plus iusto eius bilis acceperit, ruffa cernitur. Ergo cum mediocriter est ruffa, mediocriterve pallens, tum est exercitatio adeunda: expulsis tamen prius excrementis, quæ vel in vesica vel in inferiore ventre continentur, ne quid ex his vi caloris (qui per exercitationem accenditur) in habitum corporis rapiatur.

Hæc de exercitationis tempore iam dixisse satis sit. Quod autē ad exercitationis quantitatem seu mensuram attinet, sciendum quod tum demum à motu desistere fas est, quando vel tumor corporis detumescit, vel coloris pulchritudo & robur mutatur, aut cum ex motu vel lassitudo vel sudoris copia sequitur: id quod Hippocrates partim in Aphorismis testatur, partim in sexto Epidemiorum libro, quem nostra tempestate Leonhardus Fuchsius, Medicus omni & bonarum literarum & rerum cognitione insignis, doctissime felicissimeque interpretatus est: cum pri-

1. Aphor.

48.

6. Epi. p.

3. Aphor. 5.

primum enim lassari coeperit corpus, confestim quiescendum est.

Qualitas etiam exercitationis corpus alterare potest. Motus namque in quibus validissime ocysissimeque corpus mouetur, gracile, musculosum, durum, compactum ac vegetum corpus reddunt: contra vero remissi, tardi ac languidi motus plane dinersum à prædicto, languidum videlicet ac molle corpus efficiunt.

D E Q U I E T E.

Esse quosdam eorum qui florente ætate sunt, qui quietem postulant, testatur Hippocrates in libro de vulgo grassantibus morbis, ubi calidis naturis quietem imperat. Magnæ enim flammæ, eo quod calorem accendat minime egent, cum satis ipsæ sibi ad tutelam sint, & ut materiæ dominantur. Vnde præclare Galenus: Illud multo maxime, inquit, mirandum est, cum Hippocrates moneat, calidis naturis utilius esse in ocio agere, quam exercitari, non paucos tamen Medicos esse, qui ne norint quidem: cuiusmodi tamen homines sint: sed omnibus iuxta exercitationes iniungant.

4. p. 6. lib.
sen. 13.

5. lib. de
sanitate tuenda.

Non tamen ignorandum est, quod Hippocrates per ocium non plane intelligat desidiam, qua nusquam in totum adiutus quisquam est: sed cum quietem agere calidis naturis suadet, vehementi motione uti vetat. Qui enim calido & sicco sunt temperamento, ob vehementes motus plerumque in ætate biliosos morbos incurunt: intermissis vero immodicis laboribus sani seruantur.

G g

Si-

Similiter etiam à cibo tum animi tum corporis quies habenda est.

DE FRITIONE.

Quia corporis frictio eandem fere cum exercitatione vim habet, recte de ea hoc in loco agitur. Debito enim modo adhibita vitale robur efficit, & modice calefacit: vnde fit vt distributio alimenti sit faciliior, & nutritio promptior. Nam multi, quorum corpori longo tempore ex alimento nihil accessit *ἀτρεφής* Græci vocant, commoda frictione adhibita paucis diebus carne impleri sunt.

Frictionis quatuor præcipua sunt genera:

Frictio	{	dura	}	vim	{	ligandi	}	carnem.
		mollis				soluendi		
		multa				minuendi		
		mediocris				augendi		

Expedi autem varium in frictione fieri manuum iniectum & circumactum, quo videlicet vniuersæ musculorum fibræ, quoad fieri potest, omni ex parte fricentur.

2. *sanit. tu-
end,*

Porro apud veteres frictionum plurimus erat usus, adeo vt nemo etiam ex inuenibus prius exercitaretur, quam fricatus oleoque inunctus fuisset. Nostro vero seculo tum potissimum eius usus est, quando vel ob impeditum motum, vel aliam quamcunque causam exercitatio fieri nequit: supplet enim vicem exercitationis. Frictionis quantitas, qualitas, ac tempus eundem penes scopum, quem exercitatio & balnea habent.

His enim quæ carnis augendæ gratia fricantur
tunc

tunc plane finienda frictio est, cum corpus & intumuit, & ad summum fere tumorem peruenit. Qui autem ad excitandum iam præparantur, his minime id tempus expectandum, sed longe prius desistendum à frictione est: potissimum si optimi temperamentum & ætate puerili sunt.

Qui vero carnis minuendę causa fricantur, ea-tenus fricandi sunt, donec corporis tumor concidat in sese molesq; deponatur: primum namq; corpus attollitur, deinde fit gracile, veluti aquā calidam infundas, primum quidem corpus intumescit: deinde si largius infundas, concidit: ita & frictio quoque attollit quidem primum, postea contrahit ac molem deponit.

Postremo quia frictio vacuandi vim obtinet, maxime confert iis qui prauis simul ac crudis humoribus oppleti syncope prehendi solent, cuiusmodi nonnullos vidi. Hi sane vacuari postulant, verum neque venę sectionem, neque alui deiectionem citra noxam ferunt. Nulla igitur alia iis vacuatio excogitari potest commodior, quam ea quæ ex frictione paratur.

*Galen. libr.
12. method.
medand.*

De quinta re non naturali.

SOMNO ET VIGILIA.

Somnus vtrumque fere sanitatis tuendę modum adiuuare videtur. Primū restitutionis modum, quia per somnum spiritus resoluti regenerantur, & calor & humiditas radicalis conseruatur augeturque.

Alterum vero, qui per excrementorum expulsionem fit: quia neminem latet toto hoc tempore, quo quis dormit, animalem facultatem quiescere,

*Gal. in lib.
de morb. causis.*

G g 2

scere:

3. Aphoris
mo 15. Gal.
de morbor.
causis.

Hippoc. 2.
reg. acc. vi-
tan. de mor.
caus.

scere: naturalem vero validius agere. Ob id in
somnia longioribus superfluitates expurgantur,
quæ quidem exquisire extenuantur per cutem:
quæ vero in vapores conuertuntur, per expira-
tionem: quæ vero sufficientem habent crassitu-
dinem, per vrinas.

Experientia enim videmus, quod somno con-
uenienter facto omnes fere corporis superflui-
tates per suos meatus rite expurgantur, siue id
ob naturam instauratam, contingat, siue quia
materia concocta sit. Optima enim sit per so-
mnum, non solum in ventriculo, verum per vni-
uersum etiam corporis habitum concoctio: &
sunt qui præcipuum esse somni officium putant,
adiuuare concoctionem. Siquidem multæ vigi-
liæ cibos potusq; tum crudos, tum incoctos red-
dunt. Ad hæc quia per somnos quiescit prima
sentiendi vis, quæ non in corde, vt Aristoteli, sed
in cerebro residet, vt Galeno Medicorum princi-
pi placuit: quamobrem temperatus somnus non
solum corporis, sed & animi sanitatem conser-
uat, eiusq; morbis, vti Phrenitidi, Melancholiæ,
amentia, & similibus mederi solet: Vigiliæ vero,
quia somno plane contrarium effectum obtinēt,
corpusque exsiccant, omnibus tum morbis, tum
naturis siccis aduersissimæ sunt. Vt autē somnus
sit temperatus, quatuor breuiter obseruanda sunt.
Primum Tempus, secundum Locus, tertium
Corporis situs, quartum Somni quantitas.

DE SOMNI TEMPORE.

2. præf. II.
c. 12.

Scribit Hipp. ad hunc modum: Quod ad so-
mni rationem pertinet, quemadmodum secundū

112.

naturam consuetū nobis est, interdum quidem vigilare, noctu vero dormire oportet: ab hac consuetudine si quis aberrauerit, peior erit somnus, qui à tertia diei parte ad noctem vsque capitur, quam qui matutino tempore fit. Pessimū tamen est, si somnus neq; noctu, neq; interdiu accedit: id enim vel ob dolorem laboremq; accidit, vel delirium futurum significat. Ex quibus Hippocratis verbis manifestum est, aptissimum somno tempus ob tranquillitatem eius, noctem esse, hanc si quis insomnem transegerit, aptius dormiendo tempus esse matutinum, minus vero aptum tempus pomeridianum, quia somni tum non quieti, nec sine interruptione fiunt, quod citra digestiue virtutis noxam non contingit. Quamquam dandum sit aliquid consuetudini. Quæ enim ex longo tempore cōsueta sunt, minus molestare solent insuetis.

2. Aph. 50.

Huc pertinet quod illico post assumptum cibum dormire nocet & sensibus, neruis & capiti, multarumq; ægritudinum occasio est, præterquā quod sonni sunt inquieti, vanis ac phantasticis somniis perturbati, quæ ob cerebri repletionem sæpe eueniant. Conducit ergo à cœna vnā & alteram horam ante confabulando, aut instrumentis musicalibus, aut aliter lætādo transigere, quam quis somnum admittat, Ieiuno etiam dormire stomacho, corpus debilitat & ex tenuat, stomachumque malis replet humoribus.

DE SOMNI LOCO.

Secundo conuenit, vt locus, in quo dormitur sit subobscurus, radiis solaribus ac lunaribus pri-

Gg 3

uatus

uatus : in caliditate vero ac frigiditate temperatus , aut subfrigidus potius, quam calidus & vaporosus. Si enim in loco præcalido admittatur somnus, periculum est ne accedat syncope, ob somni & caloris extranei mutuam inter se pugnam. Spiritus enim & calor innatus propter somnum suapte natura ad interiora refugere soliti, ad exteriora & ad circumferentiam corporis à calore extrinseco trahuntur.

DE SITV CORPORIS

per somnum.

Primus & vltimus noctis somnus fieri debet super dextro corporis latere: medius autem super sinistro, capite semper eleuato: quanquam etiam super ventre dormire adiuuat stomachum in concoquendo. In dorsum vero dormire supine, omnibus malum est, quia præparat corpus ad multas & periculosas ægitudines, superfluitates cerebrales retinendo, atque ab expulsiōnis viis auertendo, quæ in anteriori parte capitis existunt.

DE SOMNI QVAN-

titate.

*Gal. in lib.
de ar. cur.
per san. miss.*

Somni quantitas vniuersis hominibus æqualiter præscribi facile non potest. Nihil enim est, quod artem Medicam æque coniecturalem reddat, atque singulis in rebus quantitas.

Solum autem optime temperati absq; præptore somno modum præfiniunt: alii autem qui intemperati sunt, egent aut prohibente, aut adiuuante somnum, penes quantitatem suorum lapsuum ad calidum vel frigidum, humidum vel sic-

ficcum, &c. In frigido enim & humido corpore cum maior soleat esse somnus, quam ut solum restitueret quod dissolutum est, nimia etiam caloris coëstrictione ipsum corpus suffocat & extinguit: in corpore vero calido & sicco minor est somnus, quam ut restitueret deperditum. Atque hoc est quod Hippocrates ait: Somnus & vigilia, utraq; si modum exceßerint malum.

Tametsi autem sint, qui somni naturalis terminum communiter in septem horarum spacio consistere contendunt: rectius tamen, quod eorum pace dixerim, & perfecta ciborum concoctione, quam ex horarum numero somni terminus sumendus est. Non enim est dubium, quin feribus & aliis qui debili ac frigido sunt stomacho, aut *βραδυψυχς*, id est, concoquendi tarditate quacunq; de causa laborant, longior somnus sit concedendus.

Ad hæc manifesto nouem horas æquinoctiales somno naturali præscribere Galenus videtur, idq; non plane liberis, sed aut Romæ aut in magna Alexandria sic ministrantibus, ut sole occidente libere à ministerio recedat, corporisq; curam agant. Nam cum minima nox (inquit) nouë horas æquinoctiales æquet, abunde iis fuerit, si *ibidem* id totum tempus somno dederint.

Somni igitur terminum manifestat perfecta ciborum concoctio. Hanc autem perfectam esse præsumitur, primum ex stomachi contractione ventrisq; ob ciborum descensum mollitie: postea rutuum paucitate, aut saltem eorum insipiditate, deinde ex capitis totiusq; corporis leuitate ac agilitate: postremo ex urina colore &c.

Gg 4

D

*6. libr. de
sanita.
tuenda.*

De sexta & ultima re non naturali

ANIMÆ ACCIDENTIBVS.

*Gal. lib. de
exer. parua
pila,**Gal. lib. 12.
meth. me-
dend.*

Adeo potentes sunt isti motus animi, vt multi, morbis sæpe ex lætitia liberati, multi rursus ex nimia cõturbatione mente capti sint: Nullus est autem corporis morbus tantus, qui vehemētior animæ ægritudinibus esse possit, quapropter minime sunt earum affectiones negligendæ, qualescunque tandem fuerint: sed tanto diligentior instarum, quam corporis passionū habenda ratio est, quanto anima corpore præstantior censetur.

Non solum autē subiti timoris, sed & immodici gaudii seu voluptatis occasione nonnullos periisse, non tantum historicorum, sed & Medicorum testimonio constat. Quamobrem manifestum est sanitatis conseruatori vitandos esse omnes animi immodicos affectus, videlicet iræ, tristitiæ, furoris, timoris inuidiæ, &c. Hæc enim alterant & à naturali statu corpus auertunt. Imo si magnitudine non iugulant, ac certe facile resolubilem infirmumq; spiritum reddunt, viresque resoluunt, sicut frequentes vigiliæ. Vehementes sane animi motus, si modum nimium excedunt, biliosum calidumq; hominem reddunt, febresque accendunt: si intra modum nimium subsistunt, pituitosum frigidumq; reddunt, atq; adeo viscerum obstructionibus, comitialibus morbis, apoplexiæ, & ceteris frigidis morbis obnoxium efficiunt. Hinc legimus non paucos ægros à Galeno quotannis perfanatos esse, solis animi motibus ad debitum modum reuocatis.

Reuocantur autem vehementes animi motus
ad

ad mediocritatē, tum per non spernendam artē
Musica instrumentaq; Musicalia, tum per hi-
striones & mimos, & cantilenas ridicularum re-
rum. Quo nomine non temere, nec sine singulari
consilio aut prudentia factum esse arbitror, vt in
omnium fere Principum aulis id genus morio-
nes alantur, qui facere suis dictis aut factis Prin-
cipum ac magnatū animos, ob varias rerū publi-
carum curas seueriores mulcere atq; ad medio-
criteriē reducere queant. Id porro Æsculapius, to-
tius fere Asiæ numen, primus instituisse fertur.

*Gal. lib. 1. de
sanit. tuend.*

Rursus quibus segniores deiectionesq; animi
motus sunt, illis profecto non solum venandum,
equitandum, & in armatura corpus exercitan-
dum: verumetiam & venationis & armorum &
motuum species definienda est.

Non enim pari modo excitatur animi vis,
quando leporem, aut capream, & id genus fuga-
cia ac timida animalia sectamur, atque vbi cum
apris, vrsis, tauris & id genus robore prævalenti-
bus feris agitandis sumus attentī: Nec similiter
cum in leui armatura, & graui exercitamur, nec
pariter cum citato cursu dimouemur, & cum
mediocri motu agimur: nec vbi cum aliis con-
tendimus, aut vbi soli agimus: Iam clamorene
an tacitus & labores inhorteris irritesque, non
parum interest.

Denique vnusquilibet immoderatus animi
affectus contrario sibi affectu corrigendus est.
Perpetuo namque certa atq; rata hæc regula est,
Contraria contrariorum esse remedia, non solū
in elementarium qualitatū, verumetiam in om-
nis alterius rei excessu.

Gg s

DE

DE VENERE.

Quia vsus Veneres absq; imaginatione fieri posse non videtur, solēt ipsum Medici animæ accidentibus annectere, deq; eo hōc loco non nihil dicere: quanquam non absurde & inter euacuationes numeretur.

Innoxia autem his tantum Venus est, qui calidi natura sunt & humidi, quique genitura naturali abundant. Maxime vero aduerſa res est iis, qui frigidi sunt ac sicci.

Præterea Venus nō sicut cibus & potus somnus & vigilia, & exercitium, & ceteræ res non naturales cuiusque est ætatis, sed tantum ætate florentium est. Quæ enim hanc vel præcedunt, vel sequuntur ætates, aut plane semen non effundunt, aut certe male fecundum effundunt.

Tempus vero ad vtendum Venere opportunū est, quando in omnium excessuum mediocritate corpus constitutum fuerit, quando scilicet nec supra modum plenum, neque vacuum extiterit, neque nimio calore aut frigore, neque nimia siccitate aut humiditate affectum fuerit.

Quod si in his alicubi aberrare cōtigerit, enitendum est, vt excessus sit exiguus. Deinde sciendum, quod tolerabilior tamen excessus sit, si calefacto potius quam in frigidato, & pleno quā vacuo, & humecto potius quam exiccato corpore Veneris vtamur: eo quod cruditas & repletio facilius tollitur, quam marasmus, phthisis, aut arefactio corporis.

Tantum denique interualli in Venerorū vsu adhibendum est, vt neque resolutio aliqua in-

de

*Gal. in 3.
techni.*

de sentiat, & homo seipso quodammodo leuior sibi factus, ac melius spirare videatur. Sic enim venereorum vsus corpus leuat, animam exhilarat, iram ingentem remittit, & plerasq; phlegmaticas melancholicasq; ægritudines aufert, vertiginemq; tollit, seminis videlicet fumos à cerebro expellendo.

Tempus vero ad prolem procreandā aptissimum est, vel incipientibus, vel cessantibus mulieris menstruis: id enim conceptionis tempus est. Cum enim fœmina conceptura est, acetabula, hoc est, venarum ora, per quæ singulis mensibus sanguinis superfluum in vterum deriuatur, menseseque expurgari solent, aperiuntur: quamuis autem reliquo toto expurgationis tempore aperta ora hæc sunt, non tamen tunc concipere mulier vlllo modo potest, cum semen nequeat in matrice remanere, sed ab influentis sanguinis copia eleuetur. At cessantibus vel incipientibus menstruis & ora aperta sunt, & menstruum non multum, neq; vniuersum, sed paucum & paulatim effluit, quasi humiditate quadam insudante: vnde efficitur, vt ob asperitatem matricis semen adhæreat, satisq; alimenti ex sanguinis confluentis paucitate habeat. Antequam enim menses veniant, conceptus fieri propterea non valet, quia & alimento caret semen, & adhærentiam nullam inuenit.

Ad hæc tam mari, quam fœminæ commodissimum est, post congressum Venereum somnum, admittere: mari quidem, vt lassitudo quæ Venere comitatur, dissipetur, viresq; resarciantur: fœminæ vero, vt semen genitale eo facilius retineat.

*Gal. lib. de
vul. diff.*

neat. Tametsi autē ex retento semine longemāior, quā ex menstruis mulierū noxa vniuerso corpori accedere possit, ex immoderato tamē Venereorum vsu grauius, quam ex eius intermissione corpus ladi posse existimandum est. A Venere namque & laxius corpus & frigidius & imbecillius & siccus efficitur. Nulla præterea res est, quæ sic debiliter senectamq; acceleret, atque immodicus creberq; Venereorum vsus: quippe vna cum seminali humiditate vitalis spiritus ex arteriis euacuatur, vt minime sit mirum, intemperantius coeuntes & imbecilliores effici, & voluptate immodica accedente, quæ ipsa per se vitale robur dissoluere potest, nonnunquam subito interire posse. Itaq; si omnibus in rebus modus seruandus sit, vt Hippocrati placet, profecto in Venereorum vsu sapientis hoc dictū, vt ne quid nimis, sedulo obseruandum est: præcipue tamen pestilentia tempore.

Multis præterea cōducit post iustum cibi modum aliquid eorum accipere, quæ stomachum roborant, cuiusmodi sunt austera fere omnia, vt mala, pyra & punica: nam horum vsum ventrem soluere experientia compertum est. Non tamen multum de horum singulis pro vice sumendum est, sed quantum imbecillitatem stomachi reficere queat. Nullum autem medicamentum admodum calidum, quod ad cibi distributionem vehementer faciat, post cibum sumendum est: Non enim distribui tum quæ sumpta sunt, sed concoqui est vtilius. Satiū ergo fuerit iis, qui externo aliquo præsidio ad concoctionē egent, hoc tempore exhiberi medicamentum, quod ex
tribus

*a. sanita,
suaenda.*

tribus piperum generibus fit, Diatrion pipereon vocant, non medicamentosum illud magis ope-
rosum & compositum, sed simplex. Cuius com-
positio talis est: ad cuiusq; trium piperum drach-
mas quinquaginta abunde adduntur anisi &
thymi & gingiberis, singulorum drachmæ alias
octo, alias sedecim, in puluerem omnibus reda-
ctis, ac per tenue cribrum transmissis: admisce-
tor mellis odori, flauo acerrimi dulcissimiq;, ad-
hæc curiose despumati, quantum satis est, aut lo-
co mellis admiscetor zaccharum albißimum, &
formetur ad fumentis placitum eclegma: Va-
rianda namque sunt pro fumentis tum natu-
rum placito pleraq; medicamenta. Nec proban-
di sunt, qui omnibus sub vna quapiam mensura
eadem medicamenta conficiunt. Simplicissimū
quidem medicamentum hoc est, atque hoc ipso
magis simplex, à quo detractū gingiber est. Fru-
dens hic omitto varia quadam medicamenta,
quæ tamen fere omnes hoc tempore prædicto
medicamento admiscet, veluti ammi, cuius lo-
co nonnulli amomum ponunt, Sefeli, libyficū,
helenium, nardi spicam, & cassiam. Cum Galeno
namque sentio, hæc medicamento subtrahenda
esse, propterea quod cruda minimeque mutata
ab iis qui ea sumpserint, longo tempore durare
in ventre intelliguntur.

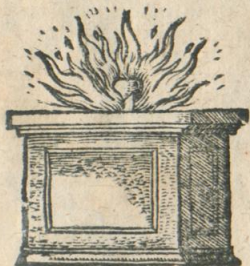
Debet autem, si haberi potest, anisum Creten-
se esse, thymum vero vel Atticum, vel plane ex e-
ditis locis ac siccis: piper vero quod quidem lon-
gum est, & similiter gingiber, debent esse vtraq;
integra minimeq; perforata atq; ex Barbaria al-
lata: Album vero & nigrum piper vtrunq; eligen-
dum

1. de locis af-
fectis lib.
Galen.

dum est, quod ponderosum, plenissimum, maxi-
mumque sit, quod nec rugosum, nec exile, nec
crassi corticis fuerit. Ad hunc quidem modum
hoc medicamentum rite paratum auxiliatur iis,
qui parum concoxerunt, & qui recens frigus in
ventre habent, ac pituitosum succum: adhuc a-
cidos ructus dissipat: quemadmodum fumosos
ructus sanare solet medicamentum ex aloë fa-
ctum, quod hieram picram vocant: verum sic as-
fidue eo vti non licet, sicut prædicto diatrion pi-
pereon, quo etiam si quotidie vtatur, quem fri-
gidus venter infestat, nihil incommodi ex eo sen-
tiet. Imo quia huius medicamēti calor in totum
corpus nō defertur, veluti aliorum quorundam,
sed circa ipsas primas venas extinguitur, non
tantum semel aut bis quotidie porrigere conue-
niet, sed & sæpius. Siquidem mane, & ante
cibum, & post, etiam cubitum eun-
tibus recte datur.

F I N I S.

FRANCOFORTI,
E Typographéo Iohannis Saurii, Im-
pensis Vincentii Steinmeieri.

Anno M.D.CV.

Guilhelmus dux normannæ, coronatus ē rex
fordini anno dñi. m: 57. armatus iuit in scotiam
anno m: 72. et redijt non inueniens ibi profugos
anglos:

ventriculus est p̄s membranaceus sita
in sinistro hypochondrio sub eo lyen
hepar in dextro

lien est p̄s rubra v. ex rubro ad
nigredinem vergens, mollis, flos fluctabilis,
in sinistro hypochondrio in costis parvis
et subcostalis. a x x x colligata

